

Slikovnica kao poticaj za očuvanje zavičajnog identiteta

Mohorovičić Srdoč, Hani

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:655938>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-11**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

HANI MOHOROVIČIĆ SRDOČ

SLIKOVNICA KAO POTICAJ ZA OČUVANJE ZAVIČAJNOG IDENTITETA

Završni rad

Pula, rujan 2020.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

HANI MOHOROVIČIĆ SRDOČ
SLIKOVNICA KAO POTICAJ ZA OČUVANJE ZAVIČAJNOG IDENTITETA

Završni rad

JMBAG: 0009047568, izvanredni student

Studijski smjer: Preddiplomski stručni studij Predškolski odgoj

Kolegij: Dječja književnost

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Filologija

Znanstvena grana: Teorija i povijest književnosti

Mentor: izv. prof. dr. sc. Kristina Riman

Pula, rujan 2020.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani HANI MOHROVIČIĆ SRDOČ, kandidat za prvostupnika PREŠKOLSKOG ODGOJA ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljeni način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, 14. rujna 2020.

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOG DJELA

Ja, IANI MOHORVIČIĆ GRDOČ dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj Završni rad pod nazivom SLIKOVNICA KAO POTICAJ ZA OČUVANJE ZAVIČAJNOG IDENTITETA

koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 14. rujna 2020.

Potpis

Obitelji – za to što sam bila, jesam i što ću biti.

Najtoplije iskreno zahvaljujem ravnateljici Dječjeg vrtića Vladimir Nazor Heleni Ninković Budimlija i odgajateljici Sanji Stambul Brajković (te njezinim kolegicama odgajateljicama Petri Dragičević Jelenčić, Loreni Blažić Pošćić i Dariji Kus) na dozvoli, ustupanju i pomoći vezanoj za korištenje materijala i dokumentacije projekta Halugica. Njihov je rad temelj i ideja za pisanje ovog završnog rada.

SADRŽAJ

SADRŽAJ	6
1. UVOD	7
2. SLIKOVNICA.....	8
2.1. Definiranje pojma slikovnica i teorijska polazišta.....	9
2.1.1. Teme slikovnica.....	14
2.1.2. Tekst u slikovnici	16
2.1.3. Likovnost u slikovnici.....	18
2.1.4. Kognitivni razvoj djeteta u društvu slikovnice	21
2.1.5. Različite funkcije slikovnice	22
3. ZAVIČAJ, ZAVIČAJNOST I ZAVIČAJNI IDENTITET.....	24
3.1. Definiranje pojmova.....	24
3.2. Načini implementacije u odgojno-obrazovni rad	25
3.3. Kastavski zavičaj i njegovanje kastavskog zavičajnog identiteta (od malih nogu do odraslih entuzijasta)	27
4. PRIMJER DOBRE PRAKSE: <i>HALUGICA</i> DJEČJEG VRTIĆA VLADIMIR NAZOR KASTAV	31
4.1. Etape razvoja projekta <i>Halugica</i>	33
4.2. Slikovnica <i>Halugica</i> kao kruna projekta	42
4.3. Zaključci i promišljanja o projektu.....	43
5. ZAKLJUČAK	44
6. LITERATURA	45
POPIS PRILOGA	48
SAŽETAK.....	48
SUMMARY	50

1. UVOD

Slikovnica je prva djetetova knjiga zbog čega je važno pomno ju birati, kvalitetno joj pristupati te ambijentalizirati ugodan susret s njom. Idealan je medij i metodičko sredstvo kojim se prenose znanja, vrijednosti i stavovi, odnosno kojim se obrazuje i odgaja mladog recipijenta. Poticajno je sredstvo u radu s djecom.

U modernom vremenu globalizacije važno je zadržati identitet na svim razinama. Zavičajni identitet generira diferencijaciju, posebnost i ishodište je tolerancije. Poznato je i imanentno sidrište kojeg je potrebno bogatiti i nadopunjavati znanja o njemu, njegovati ga i njegovati ljubav prema njemu.

Djeca su budućnost zbog čega su idealni čuvari baštine stoga je važno od malih nogu nuditi im vrijedne sadržaje i usmjeravati na prave vrijednosti promišljenim odgojno-obrazovnim djelovanjem sa svrhom osiguravanja individualne i društvene dobrobiti.

Završni rad *Slikovnica kao poticaj za očuvanje zavičajnog identiteta* integrira slikovnicu i zavičajni identitet kao sredstva na tranzicijskom putu od potencijalima punog djeteta do vrijednostima, senzibilitetom, znanjima, sposobnostima i vještinama bogate odrasle osobe. Slikovnica je ishodište, medij te sredstvo razvijanja i bogaćenja zavičajnog identiteta.

Prvi se dio rada odnosi na slikovnicu koju se definira, raslojava prema tematici, tekstualnosti, likovnosti, njezinom utjecaju na kognitivni razvoj djeteta i prema različitim funkcijama. Drugi dio rada bavi se zavičajem, zavičajnošću i zavičajnim identitetom na općoj razini, ali i s obzirom na načine implementacije u odgojno-obrazovni proces te se osvrće na konkretan kastavski zavičaj i njegovanje istog. Treći, prikaz praktičnog dijela obuhvaća teorijska ishodišta navedena u prva dva dijela u kojem su na primjeru dobre prakse prikazane mogućnosti uporabe slikovnice kao poticaja za očuvanje zavičajnog identiteta.

2. SLIKOVNICA

Pojam i pojava slikovnice na prvi pogled djeluje jednostavno i bazično, no ni u kom pogledu ona to nije. Samo definiranje pojma slikovnica okreće se oko jedne ili dvije bazne definicije, no svaki autor koji se bavi proučavanjem, teorijom, istraživanjem ili interpretacijom slikovnice daje svoje viđenje, zapažanje, precizira ili pak širi temelj.

Na početku valja upozoriti da se slikovnica svakako razlikuje od ilustrirane knjige sinergijom teksta i likovnosti, što mnogi autori napominju, i čija je simbioza nužna za kvalitetnu slikovnicu. Likovna komponenta nije pratnja tekstualnoj, već zajedno tvore jedinstvo koje je potrebno za dobro razumijevanje slikovnice, nadopunjuju jedna drugu i (međusobno) daju smisao drugoj komponenti, pojačavaju dojam i stvaraju atmosferu. Dvije vrste umjetnosti (književna i likovna) integrirane su u slikovnici. Slikovnica je intermedijalno djelo, *medijski složeno djelo koje podjednako uzima i od književnosti i od likovnih umjetnosti, pri čemu nastaje nova umjetnička cjelina* (Balić-Šimrak i Narančić Kovač, 2011: 11). Intermedijalnost slike i teksta katkad biva toliko intenzivna da postaju nerazdvojni. Riječi i slike su toliko upućene jedne na druge da ih nije moguće razdvojiti bez dekonstrukcije, uništavanja djela (Balić-Šimrak i Narančić Kovač, 2011).

Kompleksnost slikovnice dolazi do izražaja i uvidom u klasifikaciju. Iz mnoštva postojećih klasifikacija preuzeta je ona prema Majhut i Zalar (2008) koji slikovnicu diferenciraju prema obliku (*leporello, pop-up, nepoderive, slikovnica igračka, multimedijaska slikovnica i elektronička slikovnica*), strukturi izlaganja (narrativne, u kojima pripovjedač donosi slikovnicu, i tematske, koje se vezuju za problem i situacije s kojima se dijete susreće u svakodnevnom životu, pr. zdravlje, razvoj, obitelj, ponašanje i sl.), sadržaju (mogućnosti su bezbrojne, neki od najpopularnijih sadržaja su: životinje, svakodnevnica, različite igre, fantastika, abeceda, brojevi), tehnicima (lutkarske, fotografske, stvarni dječji crteži i tekst, ilustracije umjetnika, strip-slikovnice i interaktivne slikovnice) te u odnosu na sudjelovanje recipijenta (slikovnice kojima se dijete može samostalno služiti ili one za koje je potrebno aktivno posredno sudjelovanje odraslih u njihovom čitanju). Zbog složenosti klasifikacije slikovnica, pogotovo u slučajevima kada slikovnica ne može biti kategorizirana u samo jednu vrstu, praktična je podjela s obzirom na dob

djeteta, koja je u većini slučajeva naznačena na koricama slikovnice, obično u kutu (no nje se ne valja slijepo držati zbog individualnih razlika djece).

Različite su funkcije slikovnice. O njima će biti više riječi u nastavku teksta, no u ovom dijelu izdvajamo govorno-jezičnu funkciju slikovnice, odnosno slikovnicu kao poticajni materijal za razvoj govora. Suvremena istraživanja govore o dobrobiti i koristi čitanja i gledanja slikovnica od najranije dobi sa svrhom najprije slušanja glasova, potom artikulacije, bogaćenja leksika, upijanja sintaktičkih obrazaca, poticanja imaginacije, bogaćenja unutarnjeg svijeta, usvajanja socijalnih normi i kulture slušanja, razvijanja čitateljskog ukusa te razvijanja ljubavi prema knjizi i čitanju (Martinović i Stričević, 2011).

Stoga slikovnica kao poticajni materijal treba biti kvalitetna i odgojno, obrazovno i umjetnički vrijedna. Martinović i Stričević (2011) navode kako se pri procjeni kvalitete slikovnica u obzir trebaju uzeti ne samo kriteriji koji se primjenjuju u proučavanju dječje književnosti, nego i kriteriji za procjenu likovne umjetnosti, jezika i književnosti uopće, zatim likovno-tehnička opremljenost i usklađenost knjige (oblik, veličina, primjerenost uveza u odnosu na sadržaj i dob djece kojoj je knjiga namijenjena), namijenjenost dobi te obrada teme kod problemskih slikovnica. Iz kompleksnosti procjene kvalitete slikovnice bilo bi idealno da u analizama sudjeluju stručnjaci raznih profila: književnici, likovni umjetnici, pedagozi te profesori književnosti i jezika. Autorice zaključuju kako je dobra slikovnica ona koja prati i potiče djetetov individualni razvoj formom, tematikom, funkcijama i vrstom, a ujedno su joj tekstualne i slikovne komponente u harmoniji.

Uzimajući u obzir brojne zahtjeve i kompleksnost koja dolazi s produkcijom slikovnice, možemo zaključiti kako nije, u najmanju ruku, jednostavno osmisliti i napisati/ilustrirati kvalitetnu slikovnicu koju će djeca, kao najiskreniji kritičari, dobro prihvatiti.

2.1. Definiranje pojma slikovnica i teorijska polazišta

Slikovnica je kao književna vrsta u književnoteorijskoj i istraživačkoj literaturi podosta zastupljena. Većina autora se slaže oko definiranja slikovnice te konstruiraju vlastite teorije oko

jedne ili dvije osnovne definicije (prva djetetova knjiga ili dječja knjiga *par excellence*) koju/e razrađuju i nadograđuju što se potvrđuje u sljedećem izboru iz stručne literature.

Najopćenitije i najšire definicije slikovnice, očekivano, donose Anić (1998), Hrvatski jezični portal te Školski rječnik hrvatskoga jezika (2012) koji navode kako je slikovnica knjiga čiji su recipijenti (mlađa) djeca, sastavljena je od slika odnosno crteža te sadrži vrlo malo ili uopće ne sadrži tekst.

Najčešću referencu na slikovnicu u literaturi da je slikovnica prva djetetova knjiga Martinović i Stričević (2011) nadopunjavaju mišlju da možda nije nužno prva (jer dijete pisanu riječ može susresti na kutiji igračke, reklami, nekom odjevnom predmetu) no svakako je najbogatiji zapis koji dijete susreće u ranoj dobi. Također, promišljaju i nadograđuju osnovnu definiciju te zaključuju kako je bolje definirati slikovnicu, zbog njezine pojavnosti u različitim oblicima, različitosti materijala od kojih je napravljena i brojnih različitih funkcija koje može imati, kao *prvi strukturirani čitateljski materijal namijenjen djeci* (Martinović i Stričević, 2011: 40). Valja istaknuti kako slikovnicu nazivaju i *osebujnim čitateljskim materijalom* (Martinović i Stričević, 2011: 48) koji već u samom nazivu sadržava riječ *slika* te iako postoje slikovnice koje ne sadrže tekst, dijete nužno ima pomagača u dekodiranju (roditelj, odgojitelj) koji priča na temelju slike, stoga je činjenica da se svaka slikovnica koristi dvama vidovima komunikacije, slikovnim i tekstualnim.

Crnković (1980) slikovnicu nedvojbeno smatra prvom knjigom namijenjenom malom djetetu koje ono samo uzima ili mu se daje u ruke. Napominje kako ona može biti igračka, zbir slika bez teksta ili s tekstom, karton za slaganje i slično, pjesma nekog dječjeg pjesnika popraćena ilustracijom, bajka prikazana s malo teksta i više slika.

Crnković i Težak u svom djelu *Povijest hrvatske dječje književnosti od početaka do 1955. godine* (2002) slikovnicu svrstavaju u temeljne književne vrste uz dječju poeziju, priču i dječji roman/roman o djetinjstvu, životinjama, avanturistički roman, znanstvenofantastični i povijesni roman, basnu i ostale vrste: putopisi, životopisi istraživača i velikih ljudi. Nazivaju ju dječjom knjigom *par excellence*, odnosno prvom knjigom s kojom se dijete susreće. Smatraju da je njezin *vijek trajanja* od prve godine djetetova života do drugog razreda osnovne škole kada za nju

prestaje zanimanje jer su tada djeca sposobna samostalno čitati. Zbog toga što generira dva komunikacijska koda (likovni i jezični) prijemčiva je (maloj) djeci: likovni jezik je djetetu imanentan dok će jezični sustav dijete polako usvajati (uz slikovnicu). Autori postavljaju pitanje je li u slikovnici važnija likovna ili jezična sastavnica napominjući kako postoje slikovnice s vrlo malo ili čak bez riječi, ali ne postoje slikovnice bez slika. Dakle, slikovnica se izražava slikom i riječima te iziskuje harmoničnu suradnju slikara (ilustratora ili crtača) i pisca. Naime, u slikovnici slika nije ilustracija teksta, kao u ilustriranoj knjizi, niti je riječ o pomoćnom sredstvu za ostvarenje dijaloga, kao u stripu. Bez obzira je li slikovnicu zamislio pisac ili slikar, ona se rađa i razvija skladnom i ravnopravnom suradnjom oba umjetnika. Ili bi barem tako trebalo biti. Autori ističu kako je pravih umjetničkih slikovnica vrlo malo, a uzimajući u obzir, pak, uspjele i vrijedne, broj još više opada. Zbog umjetničke dualnosti slikovnice dvostruka je i mogućnost neuspjeha, stoga je česta pojava preuzimanja vrijednih književnih tekstova kao baze za nadogradnju likovnim aspektom čime to djelo zapravo postaje ilustrirana pjesma ili priča kojoj likovni dio nije bitno pridonio, nego je nerijetko i naškodilo. U nedostatku pravih umjetničkih slikovnica visoke vrijednosti, takve su *slikovnice* katkad ipak ono najvrjednije što se može naći u obilju slikovničke sajamske ponude.

Kos-Paliska (1997) definira slikovnicu kao prvo pisano djelo koje dijete susreće i doživljava svim čulima, a ujedinjuje i likovnost i literarnost. Upozorava kako slikovnicu treba odabrati prema uzrastu i posebno paziti na njezin estetski izgled i edukativnu vrijednost jer se na taj način kod djece razvija i profilira *estetski senzibilitet i odgajaju pozitivna čuvstva* (Kos-Paliska, 1997: 88). Ističe važne točke likovnog i jezičnog aspekta: likovni aspekt slikovnice treba biti jasan i zanimljiv, s posebno posvećenom pažnjom boji i dinamici crteža (jer je djeci osjećaj za boju imanentan i zaokuplja njihovu pozornost, iako nisu sposobni osvijestiti sve elemente), dok s jezičnog aspekta tekst treba biti kratak, jasan, slikovit i po mogućnosti rimovan zbog lakšeg i bržeg memoriranja. Slaže se s Crnkovićem i Težak (2002) kako se ilustracija treba izdignuti od doslovnog prepričavanja sadržaja, ravnopravno konkurirati tekstu te da mora unositi nove vrijednosti i biti u skladu sa suvremenim umjetničkim tendencijama. Kriteriji za ocjenu slikovnice, smatra, trebali bi biti: *sadržaj teksta, ljepota ilustracije, izbor sloga, način prijeloma, kvaliteta tiska te solidnost uveza* (Kos-Paliska, 1997: 90).

Hameršak i Zima slikovnici su posvetile cijelo poglavlje u knjizi *Uvod u dječju književnost* (2015). Samu definiciju slikovnice: *tekst, ilustracije i cjelokupni dizajn, slikovnica je proizvodni i komercijalni predmet, socijalni, kulturalni i povijesni dokument, i naposljetku, djetetovo iskustvo. Kao umjetnički oblik ona podrazumijeva međuovisnost slika i riječi, na istovremenoj pozornici dvostranice, kao i dramu okretanja stranica* preuzimaju od Barbare Bader (Bader, prema Hameršak i Zima, 2015: 164). Uz teorijski i povijesni pregled slikovnice ističu uzajamnost slikovne/likovne i verbalne/tekstualne dimenzije kao sukus umjetnosti kreacije slikovnice, odnosno ono što čini razliku između slikovnice i ilustrirane knjige čime se pridružuju mišljenju suznanstvenika.

U predgovoru knjige *Slikovnica i dijete: Kričička i metodička bilježnica 2*, centralna je definicija slikovnice kao prve djetetove knjige proširena romantičnim razmišljanjem o njoj kao *čudesnom prijelazu iz situacijskog konteksta u kojem se dijete nalazi od jutra do mraka – u carstvo simbola koje izriču crteži i slova u svom tajanstvenom suodnosu* (Zalar, Kovač-Prugovečki i Zalar, 2009: 5). Naglašava se važnost i težina produkcije kvalitetne slikovnice kao kompleksnog djela, koje je kombinacija izbalansiranog i ravnopravnog likovnog i literarnog izraza, odnosno niti jedan od navedenih aspekata nije subordiniran drugome, nego se međusobno upotpunjuju i daju nova značenja. Fuzija tih dvaju aspekata odvodi slušatelja i čitatelja dublje i dalje nego što to samo tekstopisac može. U toj fuziji, točnije izostanku iste, očituje se i razlika između slikovnice i ilustrirane knjige u kojoj ilustracija samo poprati tekstualno zbivanje, njihovo prisustvo nije ključno za razumijevanje, dok pri čitanju slikovnice djeca *čitaju* slike (možemo povezati s terminom *likovni govor slikovnice* autorice Kos-Paliska) dok im odrasli čitaju tekst; *slike u slikovnici upozoravaju na ključno u priči, stvaraju cjelokupnu atmosferu priče* (Zalar, Kovač-Prugovečki i Zalar, 2009: 6).

Petrović-Sočo (1997) je kao polazište za akcijsko istraživanje govora, interakcije i komunikacije djece, koje je opisala u knjizi *Dijete, odgajatelj i slikovnica*, definirala slikovnicu ne kao knjigu već kao slikovni niz koji ne mora nužno biti povezan temom, ali mora odgovarati dječjim (individualnim i dobnim) sposobnostima. Smatra kako slikovnica u početku treba predstavljati poznatu, djeci blisku stvarnost te se kasnije, stjecanjem (receptivnog/čitalačkog) iskustva, može

izdići na viši kognitivni i spoznajni nivo irealnosti, nerealnosti, odnosno razvojem djetetovih kognitivnih i psihosocijalnih sposobnosti te mentalne zrelosti uloga i funkcija slikovnice se razvija i mijenja, raste zajedno s djetetom prateći njegove potrebe.

Opis slikovnice kao *zbira malenih slika* koje naziva *minijaturama, odnosno ilustracijama* (Hlevnjak, 2000: 9) zanimljiv je zato što smatra sliku (ilustraciju, fotografiju, sliku, kolaž) temeljnim elementom slikovnice, koja karakterizira slikovnicu i kroz koji se slikovnica valorizira, a koji nastaje pod utjecajem ili potaknut književnošću, pisanom rječju (stihovanom ili proznom). Hlevnjak drži da se kvalitetna ilustracija otvara novim doživljajima, iščitavanjima, asocijacijama, tumačenjima, vlastitim verzijama, novim produkcijama, ali poput kulise i pomoćnika, sa svrhom dočaravanja ugođaja teksta. Smatra da dijete kao recipijent treba doživjeti, proraditi, promisliti, usvojiti djelo kako bi postalo dio njegove osobnosti.

Slikovnica je, s čime se navedeni autori slažu, prva djetetova knjiga, prva knjiga koju uzima u ruke, njegov prvi doticaj s literaturom stoga je vrlo važno posvetiti vremena pri biranju i konzumiranju iste. (...) *sve što je u životu prvo ima posebnu važnost i značenje. Ne govori se uzalud o prvim dječjim koracima, prvim izgovorenim riječima, prvom izletu, prvom gledanom filmu, prvom pogledu i prvoj ljubavi. Sve što je prvo izrazitije se i jače usijeca u dušu, dulje se pamti, snažnije utječe na formiranje karaktera. Zato nije svejedno kakvu prvu knjigu dajemo djeci u ruke, čime ih u početku života duhovno hranimo* (Diklić, Težak i Zalar, 1996: 343-344).

2.1.1. Teme slikovnica

Podjela slikovnica prema temi je nužno neprecizna i nedovršena jer postoji neiscrpan broj tematskih mogućnosti. Također, problem se pri tematskoj podjeli javlja kamo svrstati slikovnice koje obuhvaćaju različite teme kao što je ABC slikovnica koja prikazuje životinje (Majhut i Batinić, 2017). Nekonzistentnost je uzrokovana i tehničkim dostignućima (razvoj tiska, računala; razvoj prijevoznih sredstava) ili modom (vidljivo u području sportova, ranije su bili popularni primjerice kriket i jahanje, dok u današnje vrijeme djecu zaokupljaju nogomet i košarka) (Majhut i Batinić, 2017).

Martinović i Stričević (2011) navode kako slikovnice prema sadržaju mogu biti vrlo raznolike i kako je gotovo nemoguće navesti sve skupine tema kojima slikovnice pripadaju. Među najzastupljenijim temama smatraju životinjski svijet, svakodnevicu, abecedu, igre i fantastiku (Martinović i Stričević, 2011). Navode kako funkcije slikovnice često određuju i njezinu pripadnost nekoj vrsti. Slikovnice se tako dijele na spoznajno-pojmovne, informativne, umjetničke (Crnković i Težak, 2002) i problemske.

Majhut i Batinić (2017), referirajući se na hrvatsku slikovnicu do 1945. godine, navode religiozne teme, abecedu i životinje kao tri najistaknutije teme dječjih slikovnica koje su stoljećima dominirale u hrvatskoj dječjoj književnosti i koje su otvorile put toj novoj vrsti stvaralaštva za djecu. Potonje dvije aktualne su i danas, dok imamo dojam da se zastupljenost slikovnica religiozne tematike smanjuje. ABC slikovnice, odnosno slikovnice s temom abecede, namijenjene su djeci od pet do sedam godina koja su u tranzitnom razdoblju sa simbola/slika na slova/riječi. Slikovnice o životinjama su tematski omiljene kod dječje publike zbog urođenog dječjeg interesa za životinje. Njima se mogu pribrojiti pripovjedne slikovnice u kojima su likovi životinje te zajednički čine polovinu svih objavljenih slikovnica. Povijesnim razvojem slikovnice mijenjao se je način prikazivanja životinja u slikovnicama od naturalističkog, preko životinja koje se ponašaju životinjski, ali govore, životinja koje se ponašaju ljudski i govore, životinja koje su prikazane kao plišane životinje, grotesknih prikaza životinja i antropomorfizacije. Slikovnice s kršćanskim motivima (religiozne) bile su ilustrirane crno-bijelo kako se ne bi kompromitirala ozbiljnost tematike te je jedna ilustracija prikazivala jedan događaj. Nestale su nakon 1945.

godine na četrdeset i pet godina. Osim navedenih *vječnih* tema djeci su drage slikovnice s bajkama i pjesmama (koje su sročene prije nastanka slikovnice, ne prigodno za nju) te teme dječjeg svijeta (idilična svakodnevica, igra, u prirodi, odnos mladih i starih) u kojima su protagonisti djeca. Posebna je podvrsta simpatično nestašno dijete. Slikovnice koje se bave prijevoznim sredstvima, sportom i dječjim igrama intrigiraju djecu, pogotovo u vrijeme razvoja istih i nesrazmjeru međunarodnih prilika. Statistički gledano, kroz stoljeća najzastupljenije su teme u hrvatskoj slikovnici dječji svijet, potom bajke, životinje, slijede fantastika, prijevozna sredstva i abeceda.

Crnković i Težak (2002) navode kako slikovnica tematski može biti vrlo raznolika, a po doživljaju i namjeni umjetnička ili poučna. Poučne ili informativne slikovnice pomažu djeci u upoznavanju okoline, životinjskog ili biljnog svijeta, različitih ljudskih djelatnosti, svega onoga što se obuhvaća nastavnim predmetom upoznavanja prirode i društva, a mogu uvoditi i u pojedine predmete, kao što su matematika, kemija, vjeronauk i sl. Umjetnička slikovnica teži doživljaju svijeta, uspostavljanju unutarnjeg odnosa između čitatelja – gledatelja i svijeta, baš kao priča, pjesma ili koje drugo književno djelo. Poučna ili informativna slikovnica bez sumnje je djeci potrebna i korisna.

Slikovnica je djetetov prijatelj i suputnik u odrastanju, u njoj može potražiti odgovore na pitanja, pronaći utjehu, izvor veselja i zadovoljstva. Problemske slikovnice nude odgovore na mnoga pitanja, nesigurnosti, dvojbe djeteta. Sadrže teme iz svakodnevnog života, poput međuljudskih odnosa, odnosa u obitelji, odnosa u društvu, problema u obitelji, rastave roditelja, smrti u obitelji, dolaska pomajke ili poočima u obitelj, različitih emocija i nošenja s njima, raznih strahova i novih nepoznatih stvari poput odlaska kod zubara, vađenja krvi, boravka u bolnici. Spektar tema je uistinu širok. Knjižnice Grada Zagreba na svojim mrežnim stranicama nude poduži tematski popis problemskih slikovnica koji se može grupirati u manje skupine poput zdravlja, razvoja djeteta, odnosa u obitelji, odnosa u (socijalnoj) okolini, osjećaja, ponašanja i djetetovih osobina ličnosti, odnosno mogućih problemskih situacija u djetetovom životu. Možemo izdvojiti nekolicinu od mnogobrojnih navedenih tema: astma, odlazak u bolnicu, darežljivost, dječja prava, bijes, ljubav, ljubomora, strah (od mraka, visine, vode), noćne more,

tuga, razočarenje, gubitak drage osobe, mucanje, hrabrost, pranje ušiju, pranje ruku, problemi s mokrenjem, privikavanje na tutu, netolerancija, nasilje, neurednost, poštivanje privatnosti, potrošački mentalitet, prijateljstvo, prkos, zubar (KGZ, 2020). Dakle, različiti problemi su tema problemskih slikovnica. Tabu teme u njima ne postoje. Dijete je uvijek glavni lik i centralna ličnost problemskih slikovnica.

Šišarević (2011) smatra kako prvi sadržaji s kojima se dijete susreće u slikovnici trebaju biti obrazovni, a pri njihovoj prezentaciji nužno je voditi se osnovnim pedagoškim načelima od poznatog prema nepoznatome, od jednostavnijeg prema složenome (od prepoznatljivih likova, predmeta i životinja iz djetetove okoline, prema novim informacijama o nepoznatoj okolini).

2.1.2. Tekst u slikovnici

Iako se iz korijena riječi slikovnica može iščitati da je to forma koja se vezuje uz sliku, nedvojbeno je uvriježeno mišljenje kako se autorstvo iste više vezuje uz tekst nego uz sliku. Majhut i Batinić (2017) navode više razloga zašto je tome tako. Povijesno gledano, u korpusu slikovnica izdanih do 1945. godine, u dvostruko više primjeraka su poznati autori teksta u odnosu na autore ilustracija (smatraju zbog toga što su ilustracije bile većinom uvezene pa čitateljima nije pretjerano značilo ime autora te stoga što su slike doživljavane kao opcionalne, nešto što može, ali i ne mora biti u knjizi). U bibliografiji se autorstvo slikovnice vodi pod imenom tekstopisca te je tradicionalno poimanje kako ilustratori samo razvijaju i *oslikavaju* ideju koju imaju književnici pri stvaranju slikovnica. Dakle, autor teksta je dominantan pokretač nastanka slikovnice, tek kasnijim razvojem slikovnice kada nakladnici moraju financirati izradu ilustracija (umjesto preuzimanja stranih primjeraka) počinju se bilježiti imena ilustratora.

U početku tekst slikovnice opisuje sadržaj uvezene slike. Najčešće je taj tekst stihovan. Potom je tekst slikovnice dominantan: autor teksta stvara situaciju koju autor slika ilustrira. U sljedećem stupnju razvoja slikovnice slika se polako dovodi u prvi plan, tekst se reducira ili čak u potpunosti izostavlja (poticanje na usmeno kazivanje ili na praktične aktivnosti, primjerice kazalište sjena). Za razumijevanje je, redukcijom teksta, nužno međusobno djelovanje slike i teksta, točnije da svaki od ta dva elementa doprinosi razumijevanju (Majhut i Batinić, 2017).

U hrvatskim je slikovnicama do 1945. godine golema prevaga tekstova u stihu i to za više od polovinu. Ostatak je, s obzirom na vrstu teksta, zastupljen redom: prozni tekstovi, slikovnice bez teksta, kombinacija stihova i proze, slikovnice s minimalno teksta te piktografske slikovnice. Majhut i Zalar (2008) slikovnice s obzirom na udio teksta dijele na one bez riječi, s minimalnim tekstom, piktografske, u stihovima ili prozi. Crnković i Težak (2002) napominju kako je slikovnica u načelu kratka vrsta te da postoje slikovnice bez riječi ili s vrlo malo riječi, no ističu da slikovnica bez slika ne postoji. Roller-Halačev (1977) slikovnice dijeli u tri skupine: slikovnice bez teksta, jednostavnog oblika i osnovnih boja, bez suvišnih detalja, slikovnice s jasnim i razumljivim tekstom te kvalitetnom ilustracijom koji su u međusobnoj harmoniji te slikovnice na prijelazu u knjigu s puno teksta i bogatom ilustracijom namijenjenu starijoj predškolskoj djeci.

Jedna od funkcija slikovnice je poticanje djetetovog jezičnog razvoja stoga karakteristike teksta moraju biti u skladu sa stupnjem djetetova jezičnoga razvoja, dobi te perceptivnim i receptivnim mogućnostima. Točnije, sklad između jezičnih karakteristika teksta trebao bi biti usklađen sa stupnjem njegova jezičnoga razvoja (Martinović i Stričević, 2011, prema Furlan, 1963), odnosno slikovnica treba pratiti razvoj djeteta kojem je namijenjena poštujući njegov razvojni stupanj (slikovnice za najmlađe su uglavnom bez teksta ili je on toliko reduciran da najčešće jednom riječju korelira s jednostavnom ilustracijom, za djecu srednje dobi tekst slikovnice obično ne premašuje jednu ili dvije kratke rečenice uz ilustraciju, dok su slikovnice za djecu predškolskog i ranog školskog uzrasta bogate tekstom i ilustracijama) i individualne razlike. Tekst bi trebao biti zanimljiv, jasan, smislen, jednostavan, sažet, djetetu razumljiv, pisan u duhu hrvatskoga jezika, pravopisno i gramatički ispravan, maštovit i književno vrijedan. Grafički gledajući tekst treba odgovarati dobi djeteta (krupnija veličina slova, jednostavan font, velika tiskana slova za mlađu skupinu, mala tiskana slova za starije korisnike slikovnice, smanjivanje veličine slova do normalne).

U slikovnicama su zastupljene različite vrste tekstova dječje književnosti poput basne, umjetničke basne, narodne pripovijetke, bajke: umjetničke, preuzete ili lokalne te fantastične priče.

2.1.3. Likovnost u slikovnici

Ponavljajući već prethodno nekoliko puta spomenuto kako nedjeljivo zajedništvo teksta i slike čini slikovnicu potpunom i kvalitetnom valja istaknuti i drugačija mišljenja. Naime, Balić-Šimrak i Narančić Kovač (2011) navode kako o nužnosti ilustriranja književnoga teksta postoje dvije struje, ona da je ilustracija priče nepotrebna jer se na taj način čitatelju pruža mogućnost imaginacije i vizualizacije vlastite mentalne ilustracije te ona da je tekst nepotreban jer već i sama ilustracija priča priču. No, što kada dijete koje još nije razvilo čitačke vještine često (naglas) *prepričava* tekst na temelju slika? Valja uzeti u obzir da ilustracija potiče i produbljuje dječji smisao za estetiku, pridonosi razvoju dječjeg likovnog stvaralaštva, pridonosi i potiče razvoj jezika i govora, kreativnosti, oplemenjuje djetetovu dušu, potiče i razvija imaginaciju te povoljno utječe na razvoj likovnoga ukusa (koji se na urođenim potencijalima i talentu razvija i njeguje okruženjem i poticajima). Upravo zato je djetetu važno nuditi slikovnice s *likovno vrijednim ilustracijama čija su obilježja: stilska pročišćenost, harmonija i ritam boja, jedinstvena kompozicija koja vodi dijete kroz radnju te mu omogućuje vizualno istraživanje detalja i skrivenih poruka, kao i ravnoteža između sadržaja i forme ilustracije te jedinstven izraz likovnog stvaratelja* (Balić-Šimrak i Narančić Kovač, 2011: 10) koji određuju razinu kvalitete slikovnice. Kos-Paliska (1997) se zalaže za jednostavne, razumljive i nestereotipne ilustracije. Smatra kako su za mlađu djecu primjerenije one s manje detalja jer ne odvlače pažnju i ne daju pogrešnu sliku o pojmovima koje slikovnica sadrži, a za stariju djecu bogatije i složenije. Izdvaja nedovršene ilustracije koje omogućuju djetetu samostalno stvaranje slike o sadržaju i likovima koji se nalaze u slikovnicama.

Što se tiče vrsta i stilova ilustracija, one mogu biti crteži umjetnika, dječji crteži, fotografske, interaktivne te lutkarske (Martinović, Stričević, 2011). Balić-Šimrak u tekstu *Likovni aspekti ilustracije u dječjim knjigama i slikovnicama* (2011) referira se na pristup izradi ilustracija koje dijeli na sljedeće stilove: apstraktni stil (jednostavan, sažet pristup u kojem se ističu likovni elementi poput boje, forme i koncepta), stripovski stil (podsjeća na stripove koji se pojavljuju u dnevnom tisku, zaigran je i često smiješan), ekspresionistički stil (naglašava emociju putem boje i manirističkim potezima), impresionistički stil (zaustavlja neki trenutak iz priče s naglaskom na svjetlosne efekte), folklorni stil (nadovezuje se na tradiciju u smislu sadržaja i tehnika izrade),

naivni stil (izgleda vrlo *dječje* u izvedbi i odlikuje se dvodimenzionalnošću i plošnim slikarskim pristupom), realistički stil (objekte i likove tretira precizno, uredno i realistički), nadrealistički stil (prikazuje imaginarne i iznenađujuće prizore s mnogim maštovitim detaljima), romantičarski stil (naglašava raskošno ukrašavanje oko prizora u slikovnici u stilu starih majstora, uokviruje prizor).

Ilustriranje nije samo dekoriranje teksta, ono je važan i odgovoran posao koji je najuspjeliji kada umjetnik u njega unosi svoju osobnost (pazeći pri tome na tekst). Pri reizdavanju slikovnice, točnije promjeni ilustratora u odnosu na zadržavanje teksta, slikovnica se mijenja, novi likovni umjetnik daje svoj pečat djelu.

Povijesno gledano, kada je krajem 19. stoljeća dječja književnost već bila afirmirana, likovnost u slikovnicama gotovo da i nije postojala. Godine 1885. kada je objavljena slikovnica *Domaće životinje* (ilustrator H. Leutemann¹), životinje su bile prikazane realistično i karakteristično iz profila, poučno, anatomski, kao slike iz enciklopedije. Tek netom prije Prvog svjetskog rata javljaju se (uvezene) ilustracije crtane u secesijskom stilu koje su bliže djeci i dječjem svijetu. Plošne su, živopisne, jednostavne, jednolike boje s crnom konturom/vanjskim obrisom. Dvadesetih godina 20. stoljeća javlja se raslojavanje slikovnice na komercijalnu (najjeftinije izrade najnižih estetskih standarda) i slikovnicu koja želi uvesti dijete u svijet umjetnosti. Komercijalizacija slikovnice, napretkom tehnike, ne donosi poboljšanje već pojeftinjavanje slikovnice u konfekcijsku i potrošnu. Smanjuje joj se format, dobiva meke korice. Tridesetih godina 20. stoljeća secesijski je crtež zamijenjen jednostavnijim crtežom zaobljenih rubova i sjajnih ravnomjerno obojenih površina žarkih boja bez nijansi. Likovi izgledaju kao da su plastični, jednaki, mekani i sjajni. Istaknut je pokret, brzina i aerodinamičnost linije niz koje struji zrak. Javlja se i faza inspiriranja stripom, radnja se razlaže po fazama koje se *pričaju* kroz više slika. Na taj se način gubi *dramatičnost okretanja stranica* koja slikovničkom čitatelju pruža efekt iznenađenja i neočekivanosti. Nakon toga autorska produkcija slikovnica koju su preuzeli privatni izdavači i institucije, dobiva svoj zamah i izdavački kontinuitet. Prva potpuno hrvatska slikovnica, *Mladost Petrice Kerempuha*, objavljena kao dio knjige *Petrica Kerempuh i spametni*

¹ Prve slikovnice u Hrvatskoj ilustrirali su njemački autori Heinrich Gottlob Leutemann, Carl Offterdinger i Walter Zwiegle.

ose/ iz 1921., ilustratorica Zdenke Turkalj Križ i Nade Pleše, prilično je neobična, ostvarena siluetama. Slikovnica *Dječja čitanka o zdravlju* u izdanju Higijenskog zavoda, ilustratora Vladimira Kirina i autorice teksta Ivane Brlić-Mažuranić, spominje se kao prva hrvatska slikovnica za koju su najprije nastale ilustracije na temelju kojih je naručen tekst, zbog čega (takvog redoslijeda) se je autorica pobunila smatravši kako bi tekst trebao biti predložak za ilustraciju. Iz toga su razvidna drugačija promišljanja o redoslijedu izrade slikovnice. Kirinove ilustracije u *Čitanci* ocijenjene su kao vrhunac njegova opusa. Do 1945. godine nema tzv. *pop up* slikovnica niti trodimenzionalnih slikovnica. Jedina slikovnica je igračka-knjiga *Koliko je sati?* iz 1942. godine koja na koricama ima kazaljke sata koje se mogu vrtjeti. Početkom 20. stoljeća pojavljuju se prve *leprello* slikovnice (Majhut i Batinić, 2017).

Autorski koncept slikovnice kao i pojam autorstva dječje knjige u punom smislu afirmiraju se tek od 60-ih godina 20. stoljeća kada je u Dječjem odjelu Gradske knjižnice u Zagrebu oformljen Katalog ilustratora koji je kontinuirano popunjavan do danas. U ilustraciji dječje knjige okušala su se sva značajna imena hrvatske likovne umjetnosti: akademski slikari, grafičari, strip crtači, autori crtanog filma, slikari naivci pa se može reći da je ilustracija dječje knjige izložba likovnog života sredine. Najveći broj umjetnika ilustracijom se bavio usput, a samo nekolicina joj se ozbiljno posvetila. Svoj obol ilustraciji u slikovnicama i knjigama za mlade dali su: Andrija Maurović, Vladimir Kirin, Vilko Gliha Selan, Mladen Veža, Cvijeta Job, Danica Rusijan, Vjekoslav Vojo Radoičić, Ivan Vitez, Pika Vončina, Dubravka Kolanović, Zdenko Bašić i mnogi drugi (Verdonik, 2015).

Vezano uz vizualnu pojavnost slikovnice možemo spomenuti i likovno-grafičku, oblikovnu, obradu slikovnice koja bi trebala biti razvojno primjerena djetetu kojem je namijenjena. Trebala bi biti od čvrstog materijala i bez oštih rubova, od mekanog, savitljivog materijala, spojenih stranica u obliku harmonike ili uvezana, sastavljena u maštovite oblike, nadopunjene zvučnim elementima i sl. Također, svojom veličinom treba biti prilagođena djetetu (veličini ruke i širini vidnog polja) pa su poželjne dimenzije slikovnice 15x20 cm ili 20x20 cm, smatra Šišinović (2011).

2.1.4. Kognitivni razvoj djeteta u društvu slikovnice

Prvenstvena namjena slikovnice je da dijete kroz nju spoznaje svoju okolinu, svijet oko sebe sa svim manama i vrlinama te na taj način unapređuje svoj cjelokupan razvoj.

Martinović i Stričević (2011) navode kako je vrlo rano razvijena svijest o tome da knjiga za djecu sadrži različite potencijale za djelovanje na svoje recipijente, odnosno shvaćanje knjige za djecu kao sredstva koje može utjecati na razvoj djeteta. Bertuch² je krajem 18. stoljeća uočio takve potencijale kod slikovnice. Od samih su početaka njezina namjena, svrha i cilj bili određeni. Slikovnica kakvu danas poznajemo i koja se nudi na tržištu raspolaže pedagoškim, psihološkim, umjetničkim i jezičnim potencijalima utjecaja na dijete te kao takva treba biti u korespondenciji s potrebama onoga komu je namijenjena. *Svrha je slikovnice pomoći djetetu otkriti svijet i medij pisane riječi; razvija spoznajni svijet djeteta; izaziva emocije; razvija govor i bogati fond riječi; zadovoljava potrebu za novim. Pokazuje odnose u ljudskoj okolini, pomaže sposobnosti pamćenja i zapamćivanja logičkih odnosa. Predočuje pojave koje dijete ne susreće, tehnička dostignuća, prometna sredstva. Navikava na uporabu knjige, razvija potrebu za njom, pruža djeci mogućnost da vide očima umjetnika* (Zalar, Kovač-Prugovečki i Zalar, 2009: 5). Navedeno tumačenje ukazuje na prisutnost različitih funkcija u slikovnici kroz koje se ostvaruju svi potencijali koje ona posjeduje. Zato ju je moguće odrediti kao *multifunkcionalan čitateljski materijal* (Martinović i Stričević, 2011: 52).

Čitanje djetetu od najranije dobi vrlo je značajno za poticanje njegovoga cjelokupnog razvoja: jedan je od načina upoznavanja djeteta sa svijetom koji ga okružuje, vid je poticanja djetetove mašte, kreativnosti i radoznalosti koja je preduvjet razvoja istraživačkoga duha kasnije u životu (Martinović, 2011, prema Lisičić, 1973.). Iznimno je važno jer predstavlja početak djetetova opismenjavanja, upoznavanja, usvajanja i prihvaćanja svih elemenata materinskog jezika poput intonacije, izgovora, artikulacije, leksika. Čitanje je preduvjet bogaćenja (djetetova) rječnika, ali i baza za razvoj svih jezičnih razina (Martinović, 2011, prema Bates, Bretherton i Snyder, 1988.; Fenson i sur., 1994.).

² Friedrich Justin Bertuch (1747-1822) bio je njemački izdavač i mecena, tvorac prve dječje slikovne enciklopedije *Bilderbuch für Kinder* (Slikovnica za djecu).

2.1.5. Različite funkcije slikovnice

Djeci je imanentna želja za istraživanjem, stvaranjem i učenjem. Upijaju znanja, vrijednosti, stavove, razvijaju vještine i sposobnosti u komunikaciji i interakciji s okolinom. Slikovnica kao prvi čitateljski materijal ima ulogu da djeca pomoću nje spoznaju svijet i život oko njih. Ona nije i ne može zamijeniti posredno iskustvo, primjerice draganja mačke, ali može približiti događaje koje nisu nikada doživjeli, vidjeli ili susreli se s njima. Može opisati mjesta, životinje, i stvari koje su im nepoznate i na taj način približiti djeci. Može razvijati maštu, zapažanje, razvijati empatiju, smisao za ljepotu, moral, bogatiti njihov rječnik.

Slikovnica, prema Martinović i Stričević (2011), ima nekoliko funkcija koje korespondiraju s potrebama odgoja djece predškolske dobi, a to su: informacijsko-odgojna funkcija, spoznajna, iskustvena, estetska, govorno-jezična i zabavna funkcija, koja je prema Čačko (2000) preduvjet za ostvarivanje ostalih funkcija.

Informacijsko-odgojna funkcija omogućuje djetetu da iz slikovnice dobije odgovore/rješenja na mnoga pitanja/probleme. Gledanjem i čitanjem takvih slikovnica, dijete će shvatiti da je knjiga izvor znanja i sve će češće posezati za njom i tražiti odgovore na pitanja. Važan je aspekt slikovnice kao pomoćnika u razvoju mišljenja (analize, sinteze, usporedbe, uopćavanja, povezivanja i apstrakcije). Pomaže djetetu osvijestiti i riješiti probleme kojih nije bilo svjesno ili ih nije znalo izraziti (Čačko, 2000), ujedno osiguravajući djetetu pristup sadržajima vezanim uz njegove osjećaje, zdravlje, osobine ličnosti i ponašanje te uz odnose u obitelji i društvu.

Spoznajna funkcija kod djeteta omogućuje provjeru spoznaja i znanje o stvarima. Dijete otkriva odnose, pojave i pomoću slikovnica dobiva povratne informacije da su njegove spoznaje i iskustva ispravni, a njegovi stavovi adekvatni (Čačko, 2000; Crnković i Težak, 2002).

Iskustvena funkcija slikovnice omogućuje djeci da dožive i vide nešto što nikada nisu, a možda ni neće, poput, načina na koji se obrađuje zemlja, raznih zanata, pruža posredno iskustvo djetetu. Takve teme se obrađuju na zanimljiv, duhovit način, nenametljivo i u prenesenom značenju.

Estetska funkcija slikovnice je vrlo važna zbog pobuđivanja osjećaja ljepote, izazivanja različitih emocija i doživljaja. Dijete često poseže za slikovnicom samo zato što mu je lijepa ili ga je nešto

privuklo na njoj. Kroz estetsku funkciju omogućuje se razvijanje osjećaja za lijepo te izgrađivanje ukusa (Čačko, 2000), utjecaj na oblikovanje stavova i zanimanje za knjigu te razvoj ljubavi prema čitanju iz užitka ili zabave.

Govorno-jezična funkcija slikovnica potiče i podupire razvoj fonemske i fonološke osviještenosti, djetetov morfološki i sintaktički razvoj, usvajanje i bogaćenje rječnika, upoznavanje karakteristika teksta i načina njegova funkcioniranja te drugih predčitačkih vještina.

Zabavna funkcija je izrazito važna kao poticaj ili mamac da se dijete uopće sa slikovnicom prvenstveno počne igrati te kroz igru spontano i uči. Trenuci provedeni uz knjigu trebaju biti zabavni, privlačni, razigrani, a ne dosadni i odbojni. Djeca trebaju osjetiti lakoću i svu ljepotu koju knjige donose. Ovisno o tome je li zadovoljena zabavna funkcija, djetetu će se neka slikovnica ili svidjeti ili ne svidjeti. Ako je djetetu slikovnica dosadna i nezanimljiva, neće htjeti ostvariti odnos/komunikaciju s njom. Što je slikovnica zabavnija i zanimljivija djeci, to će ona htjeti veću interakciju s njome. Pritom će više naučiti, a slikovnica će ispuniti svoj zadatak i funkciju.

3. ZAVIČAJ, ZAVIČAJNOST I ZAVIČAJNI IDENTITET

Suvremeno je doba puno izazova koji predstavljaju potencijalnu opasnost za baštinu i zavičajnost. Tehnološki napredak, brzina protoka informacija, globalizacija, migracije, industrijalizacija, standardizacija, unifikacija samo su neki od njih. Kako zaštititi zavičajnost i zavičajni identitet i odakle krenuti? Djeca, koja su budućnost i kojima su znatiželja i interakcija pokretač, idealan su medij upijanja vrijednosti i prenošenja istih. Zato je nužno kod djece usađivati i poticati ljubav prema zavičaju i zavičajnom identitetu te približavati im i učiti ih nematerijalnim vrijednostima vlastitoga kraja (na njima primjeren način) kako bi izrasli u tolerantne osobe koje vole svoje, diče se njime i poštuju tuđe.

3.1. Definiranje pojmov

Zavičaj je mjesto rođenja, rodni kraj. Zavičaj je ono što nam je rodni kraj dao i prenio (povijest, običaji, govor, kultura, obiteljske vrijednosti), što je postalo dijelom nas, što nas čini osobom kakva jesmo. Zavičaj je utočište, dom. *Svatko je od nas u ranome djetinjstvu, ponajprije u okrilju obitelji, a zatim u široj zajednici razvio vlastiti odnos prema zavičaju. Za jedne je zavičaj mjesto rođenja i odrastanja vezano za zemljopisno podrijetlo. Za druge, zavičaj je mjesto sigurnosti koje ne treba napuštati, treći pak smatraju da je najvrjedniji emocionalni, unutrašnji zavičaj kojega gradimo tijekom cijeloga života. Bez obzira na to kojem se stajalištu priklanjamo, zajedničko im je obilježje da je zavičaj čvrsta točka koja nam služi poput orijenta na životnim putovanjima. Zavičaj je ishodište i mjesto povratka; zavičaj koji nosimo u sebi daje smisao onome što činimo* (Halačev, 2013: 19). Zavičaj je *emocionalna, književna, pedagoška, odnosno didaktičko-metodička kategorija, domovina u malom, osobna domovina* (Rosandić, 1975: 9).

Zavičajni identitet je ukupnost činjenica koje služe da se jedan zavičaj (kraj) razlikuje od bilo kojeg drugog. Gajiti i njegovati ljubav prema zavičaju treba se učiti od ranog djetinjstva *jer što više volimo svoje znat ćemo voljeti i tuđe, i samim time stvarati pozitivan odnos prema svakome* (Jurdana, 2015: 45). Zavičajni identitet je baština, naslijeđena kulturna dobra čija je *glavna značajka čuvanje i njegovanje svega što su nam preci ostavili, kao kulturu, tradiciju, zavičajnu mudrost. Svako područje na svijetu posjeduje baštinu. Ona bi trebala predstavljati temelj*

zajednice, ali isto tako biti čvrsta veza sa prošlošću (Anić, 1991: 84-86). Obuhvaća materijalna i nematerijalna dobra određenoga područja. Nama zanimljiva nematerijalna baština po svojoj definiciji predstavlja običaje, vjerovanja, znanja, vještine te pojave duhovnog stvaralaštva koja se prenose predajom. Društva, grupe ili pojedinci prepoznaju ju kao svoju vlastitu baštinu. Manifestira se kroz jezik, dijalekte, govore i toponimiku te usmenu predaju ili izričaje poput folklornog stvaralaštva (glazba, ples, predaja, igre, obredi, običaji, mitologija), tradicijskih umijeća i obrta, znanja i vještina vezanih uz prirodu i svemir, kulturoloških prostora gdje se tradicionalne pučke vrijednosti sreću u povećanoj mjeri te mjesta gdje su se pričale priče, održavali sajmovi, svetkovine ili godišnje procesije, stoji na stranicama Ministarstva kulture Republike Hrvatske.

Nacionalni kurikulum ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja (2014) afirmira čuvanje i razvijanje nacionalne, duhovne, materijalne i prirodne baštine kao temeljnih vrijednosti u trima sastavnicama: svijet oko mene - prirodno i šire društveno okružje, kulturna baština i održivi razvoj. Kao što smo već prije spomenuli te potvrdu našli u UNESCO-vom (Kalčić, 2019, prema UNESCO, 2008) navodu, urođenu radoznalost djeteta za vlastitu okolinu i događanja oko njega idealno je usmjeriti ka zavičajnosti i njegovanju iste kao važne karike u sustavu vrijednosti koje tijekom odrastanja i formiranja osobnosti izgrađuje.

3.2. Načini implementacije u odgojno-obrazovni rad

Djetinjstvo (predškolska dob) je period spontanog intenzivnog otkrivanja, istraživanja i učenja imitacijom i igrom. Kada znamo da je rano razdoblje života najdragocjenije doba za poticanje razvoja kognitivnih sposobnosti djeteta, onda nas to obvezuje na djelovanje u svim raspoloživim sferama. Slikovnica je jedno od sredstava, izvora učenja. Majhut i Batinić (2017) afirmiraju tezu da pruža višestruke poticaje za kognitivni razvoj djeteta.

Njegovanje zavičajnog idioma temelj je očuvanja baštine, ali osim tog *višeg* cilja, ima mnogobrojne dobrobiti za dijete. *Bogatstvo jezične kulture uvelike ovisi o jezičnom osjećaju baštine svojega kraja. Jezični osjećaj ima oslonac u materinskom govoru. S obzirom na to da*

standardni idiom nikome nije materinski jezik, jezični osjećaj svakoga učenika više ili manje odstupa od jezičnoga standarda (Puljak, 2011: 295). Da bi se izbjegao otpor prema standardnome jeziku, njegovo učenje treba utemeljiti na poznatim uzorcima riječi ili rečeničnim modelima povezanim s dječjim stvarnim jezičnim iskustvom i predznanjem.

Stjepko Težak u svom djelu *Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika 1*³ (1996) navodi kako načelo zavičajnosti polazi od zahtjeva da se u nastavi književnog jezika iskoristi učenička imanentna gramatika (jezični ili gramatički osjećaj), što najčešće znači gramatički sustav zavičajnog narječja koji se više ili manje ne podudara sa sustavom književnoga jezika. Prema navedenom načelu valja i uputno je iskoristiti svaku moguću situaciju (u kojoj je to metodički prihvatljivo i poticajno) da se učenik izrazi vlastitim idiomom kako bi što točnije verbalizirao vlastite misli, osjećaje, potrebe. Ne treba inzistirati na djetetovoj ispravnoj uporabi standarda, već na tome da bude sposobno što ispravnije verbalizirati i jezično izraziti svoje misli, potrebe, osjećaje. Također, valja usmjeravati i poticati dijete da osvijesti razliku između *kućnog* idioma i standarda.

Slikovnica može biti ishodište ili startna pozicija za poticanje likovnog izraza, govorenja, pričanja i prepričavanja, poticanje ljubavi prema zavičajnom idiomu, poticanje ljubavi prema svome kraju, zavičaju, poticanje ljubavi prema zavičajnim običajima, toleranciji, raznolikosti. Brojne su mogućnosti.

Zavičaj, zavičajnost i zavičajni identitet mogu se implementirati u odgojno-obrazovni rad kroz zavičajne igre, zavičajne jezične igre, stare zanate, zavičajne legende i priče, brojalice, poslovice i pjesme, poznate ličnosti određenoga zavičaja, zavičajni idiom i stvaralaštvo na njemu, običaje određenoga kraja (primjerice pri obilježavanju određenih dana u godini, blagdana, lokalnih svečanosti i poklada).

Važno je da njihova implementacija u odgojno-obrazovni rad bude metodički promišljena i pripremljena, primjerena dobi djece kojoj je namijenjena, u skladu s njihovim interesima i mogućnostima te osjetljiva na njihove individualne razlike.

³ Iako se djelo odnosi na školsko počavanje standardnom jeziku, postavke se mogu primijeniti i na predškolsku razinu usvajanja standarda.

3.3. Kastavski zavičaj i njegovanje kastavskog zavičajnog identiteta (od malih nogu do odraslih entuzijasta)

Kastav je primorski gradić smješten na 365 metara visokom brdu, u neposrednoj blizini Rijeke i Opatije. Baštini stoljetnu tradiciju bogate povijesti i kulture.

Povijesno je pripadao Istri i politički-upravno bio centar velikog okolnog područja. Jardas (1994), kastavski kroničar, piše kako se *Kastafšćina zove vas on kraj, ki j' nekada spadal pod kastafsku pravicu. To će reć pod kastafsku kapitaniju, sučiju i pod kastafski komun ale općinu. To j' kraj, reduć od reškega jardina pul more pasat Preluk blizu Voloskega. Onput kuntro Leprincu pak po gore Lisine nad Brgud. O' tamo mej Škalnicu i Lipu na Lisac, pak prek Pake i Gumanca do Police. Tamo se vrne va Trstenik. Ontrat gre kunfin po gore nad Studenu i na Zvir. Napred gre z vodun Rečinun na reški kunfin* (Jardas, 1994: 9). Sredinom 9. st. na područje Kvarnera, stoga i Kastavštine, dolazi Devinska gospoda iz Duina (Devina) nedaleko Trsta. Nakon smrti Hugona VIII. oko 1390. kastavskim je imanjem umjesto njegove malodobne djece upravljao Hugonov šurjak Rudolf von Walsee. Djeca su umrla prije punoljetnosti i *Favelić* (Jardas, 1996: 120), kako su ga domaći zvali, Kastavštinu je pripojio svojim posjedima. Kastavska gospoštija bila je politički, gospodarski i ekonomski veoma uređena zajednica što potvrđuje struktura društva, ali i Kastavski statut, točnije *Zakoni grada Kastva zapisani po rojstvu Isusa Krista let gospodnjih tisuće četira sto*. Statut je zapisano običajno pravo Kastavaca, njihove stare pravice i navadbe. Sadrži 81 kapitul, od kojih je zadnji ostao nedovršen. Zapisan je na hrvatskoj čakavštini glagoljskim pismom. Nema uvodni dio u kojem se objašnjava kada, kako, zašto i gdje je nastao, nego jednostavno započinje prvim kapitulom. Članci govore *o odnosu vlastelina i kastavskih podložnika, prihodima vlastelina, komune i njezinih činovnika, dužnostima i pravima potonjih te o obvezama i podavanjima Kastavaca feudalnome gospodaru, ali i o njihovim pravima* (Munić, 2002: 47). Kastavština je bila razdijeljena na 33 županije, a županije na sela oko 1437. god. ili 1447. god. Bila je dio političkog kotara Volosko, odnosno makrogrofovije, pokrajine Istre. Županije su imale svoje župane koji su odlazili na skupštine u Kastav zastupajući na taj način interese svoga mjesta. Župani su morali biti dobri govornici i poštteni ljudi koji su služili bez plaće, jedino su za odlazak na sjednicu u Grad dobili naknadu. Godine 1465. umro je Wolfgang V. Walsee i ostavio svoje posjede, među kojima je i Kastavska gospoštija, caru Fridrichu III.

Habsburgovcu. Kastavština ostaje u sklopu Austro-Ugarske Monarhije do njezina raspada nakon Prvoga svjetskog rata 1918. Upraviteljima Kastavske gospoštije 1635. god. postaju isusovci, *rečki ježovitari*, i njihovim dolaskom počinju se čuvati tekući akti, spisi, povelje i dokumenti. Na taj način nastaje opsežan i bogat fond povijesne građe koji se danas čuva u Državnom arhivu u Zagrebu. Isusovci su prvi proveli popis stanovništva (Munić, 2002), otvarali knjižnice i škole. Djelovali su do ukinuća isusovačkog reda 1773. godine. Nakon njih gospoštija postaje vlasništvo carske komore. Preporodna strujanja na području Kastavštine rezultirala su otvaranjem prve *Čitalnice* (čitaonica) u Kastvu 27. prosinca 1866. god., nakon koje slijedi širenje i osnivanje škola (Šepić-Bertin, 1996). Nakon Prvoga svjetskog rata sklopljen je Rapalski ugovor (1920. u Rappalu) koji je podijelio područje Kastavštine na dva dijela (Munić, 2002). Saveznom Federativnom Republikom Jugoslavijom ponovno su 1947. god. (Mirovna konferencija u Parizu, 1945.-1947.) sjedinjeni razdvojeni krajevi tako da su područja koja su bila pod Italijom vraćena Hrvatskoj, odnosno Jugoslaviji. Krajevi koji su bili pod Kraljevinom SHS spali su pod općinu Kastav (od 1997. Grad Kastav), a dijelovi koji su bili pod talijanskom vlašću pod općinu Matulji⁴.

Poznata je legenda o kastavskom zajedništvu, o bacanju kapetana Frana Morellija u gradsku *šternu* (bunar) Lokvinu 1666. godine nakon pobune zbog visokih davanja. Kastavci su na sudu govorili *Si smo ga, ja i moj brat, i od mojega brata brat, i sudac Kinkela i si do vragu tega. Još ga je i stara Mare z preslicun v rit badnula*. To se zajedništvo provlači kroz povijest, ali se osjeća i u današnje vrijeme. Kastav ima nešto posebno, Kastav se voli posebnom ljubavlju. Brojni entuzijasti i zaljubljenici u Kastav iz vlastite zadovoljštine rade, djeluju, stvaraju, promiču kastavsku kulturu, jezik/govor i običaje na različite načine.

U Dječjem vrtiću Vladimir Nazor zavičajnost je integrirana u kurikulum. Osim djelovanja Čakavske skupine i odgajateljica koje su izvorne govornice kastavske čakavštine angažirane oko zavičajnih tema, niz se godina realizira projekt *Čakavska povedalnica* u organizaciji Udruge Čakavski senjali uz potporu Grada Kastva i u suradnji s Dječjim vrtićem. Projekt se ostvaruje u radu s predškolskom djecom različitih skupina. Voditeljica *Čakavske povedalnice* je umirovljena učiteljica savjetnica Dragica Stanić, *spiritus movens* baštinjenja kastavske čakavske riječi i

⁴ Povijesni pregled preuzet je iz diplomskog rada Hani Mohorovičić *Fonologija govora Rukavca*, obranjenom pri Odsjeku za kroatistiku Filozofskog fakulteta u Rijeci 2012. godine.

običaja te neumoran radnik na zavičajnim projektima, u suradnji s odgojiteljicama. Na radionicama se, na čakavštini, kroz igru i različite pedagoške pristupe afirmiraju vrijednosti zavičaja, lokalnog stanovništva, običaja, priča i legendi. Na taj su način nastale zavičajne slikovnice od kojih izdvajamo *Zgubjenu pupicu* (integrira prilagođenu legendu o kastavskoj arhitektonskoj znamenitosti, rječnik, lutkarstvo: lutke/likove su izradila djeca, glazbu: glazbenim pismom raspisana i uglazbljena uspavanka, prijevod na engleski jezik i standardni hrvatski jezik) te višejezični kalendar (čakavski, standardni hrvatski, talijanski i engleski jezik; projekt proveden u skupinama za rano učenje talijanskog i engleskog jezika). Osim u predškolskoj ustanovi, umirovljena učiteljica savjetnica Dragica Stanić u svojoj je matičnoj ustanovi, Osnovnoj školi *Milan Brozović*, uz redovan rad i vođenje Čakavske skupine, provela niz zavičajnih projekata od kojih izdvajamo projekt *Zavičajne slikovnice* unutar kojeg je objavljeno šest slikovnica sa zavičajnim legendama i štorijama, objavljena je i audio snimljena *Zvučna zavičajna čitanka* u kojoj kazuje tekstove izdanih zavičajnih slikovnica na čakavskom narječju te je s još dvije kolegice sukreirala internetsku stranicu <https://kastavzavicaj.wordpress.com/>. Rezultat dugogodišnjeg pedagoškog rada je i autorstvo *Čakavčice: čakavske početnice i čitanke*, udžbenika i e-udžbenika s tonskim zapisom govora kastavske čakavštine danas. Neumorno radi na novim zavičajnim projektima. Također je suosnivačica i idejna začetnica već tradicionalne *ČA-čitalnice: natjecanja u interpretativnom čitanju prozih književnih i neknjiževnih tekstova na čakavskom narječju*, koje je pokrenuto 2016. godine, povodom obilježavanja 150 godina od osnutka kastavske *Čitalnice*, prve hrvatske čitaonice u Istri. Cilj ove manifestacije je popularizacija čakavštine, *da se naše ča nikad ne pozabi*.

Već u 19. stoljeću osnovano je kulturno-prosvjetno društvo Istarska vila, koje je čitavo stoljeće podučavalo narod o potrebi govora domaćim jezikom šireći na taj način prosvjetiteljske i domoljubne ideje toga doba: kako voljeti svoj zavičaj, svoj domaći jezik, kako poticati i širiti kulturu kroz pjesmu, scenski izraz ili glazbu (Munić, 2001). Ideje i poruke rada ostavili su u nasljeđe koje su nastavili članovi muške i ženske klape *Kastav*, članovi *Kastafskega pučkoga teatra*, mješoviti zbor KPD-a *Istarska vila* i *Zbornik Kastavštine*, koji izlazi od 1978. Velikani čakavske poezije poput Vladimira Nazora i Drage Gervaisa koji su djelovali u Kastvu i širem području ili pak skladatelji poput Ivana Matetića-Ronjgova, Matka Brajše-Rašana, Lea Ivančića i

mnogih drugih zadužili su kulturu opisanoga kraja. Tu su i programi *Kastafskega kulturnega leta*, *Čansonfesta: festivala čakavske šansone*, izdavačka djelatnost *Matice hrvatske Kastav* i galerija *Vincent*, u kojoj svoja djela izlažu razni umjetnici. Posljednjih je godina nekoliko individualaca-entuzijasta okupilo oko sebe društvo istomišljenika te postavilo čakavske komedije, crtice iz života na vlastitom tekstu.

4. PRIMJER DOBRE PRAKSE: *HALUGICA* DJEČJEG VRTIĆA VLADIMIR NAZOR KASTAV

Vrtić Vladimir Nazor iz Kastva dobio je ime po jednom od najplodnijih hrvatskih književnika, prevoditelju i političaru, kastavskom stanovniku, učitelju i ravnatelju Učiteljske škole u Kastvu. Područni objekt dobio je naziv po Nazorovoj pripovijetki *Halugica* i otuda je krenula ideja za projekt. Odgajateljica Sanja Stambul Brajković navodi kako je svrha rada na projektu bilo stvaranje identiteta vrtića s kojim bi se djeca mogla poistovjetiti, a jedan od osnovnih ciljeva njegovanje i očuvanje tradicije i zavičajne baštine. Tekst pripovijetke odgajateljice su prilagodile razvojnim mogućnostima djece predškolske dobi i skupina u kojima je projekt proveden te je prevele na kastavsku čakavštinu koja se u vrtiću i Kastvu posebno njeguje. Na taj su način zaokružile projekt ostvarujući viziju i misiju vrtića (*Vrtić va Kastve i svete, Kastav va vrtiće i svete: Sretno odrastanje u zajednici njegovanjem vlastite tradicije i kulture te učenje o svijetu kroz poštivanje i uvažavanje različitosti*).

Projekt *Halugica* započeo je tijekom listopada 2016. godine i provodio se u odgojno-obrazovnim skupinama *Pužići* i *Ježići* s djecom u dobi od 4 do 6,5 godina. Odgojno-obrazovni rad u tom objektu organiziran je prema suvremenim odgojno-obrazovnim težnjama kao dječja kuća, odnosno po principu tzv. otvorenih vrata vrtića što znači da djeca imaju mogućnost slobodnog i samostalnog korištenja svih materijala i poticaja u dvjema sobama dnevnog boravka.

Započeo je spontano, vođen interesima djece, kako bi to i trebalo biti, brojnim dječjim (i roditeljskim) propitkivanjima o nazivu dječjeg vrtića, značenju imena i demistifikaciji čudesa zvanog Halugica, prvenstveno je li to nešto ili netko? Brojni su bili odgovori na ta pitanja:

Patrik: „To je sretno ime!“

Lea: „Nije, to je kuća!“

Nikola: „To je neka priča. Bila je neka curica na obali. Došao je barba s broda i brinuo se o toj curici.“

Patrik: „Ta se curica zvala Halugica. Zato se naš vrtić zove tako. Ona je bila vila i naš vrtić stvorila. Bili smo jako dobri pa nam je zato taj vrtić dala i to ime.“

Mia: „Halugica ti je vila!“

Tom: „Stvorila je taj vrtić sa štapićem!“

Andi: „Sa čarobnim štapićem!“

Nikola: „Baka je potražila kako se vrtić zove pa smo našli priču.“

Djeca su samoinicijativno, u slobodnim aktivnostima, počela crtati izražavajući tako svoja promišljanja o Halugici. Prvi crteži prikazivali su zgradu vrtića i vilu.

Prilog 1. Dječji (radovi) prikazi zgrade vrtića i stereotipni prikaz vile

Projekt je trebalo odgojno-obrazovno, metodički osmisliti, razvijati i nadograđivati. Rastao je u nekoliko etapa.

4.1. Etape razvoja projekta *Halugica*

1. Istraživanje i priprema projekta

U začecima projekta odgajateljice su stvorile poticajno i raznovrsno okruženje obogaćeno različitim materijalima inspiriranim pripovijetkom kako bi djecu uvele u Halugičin svijet i mogle se posvetiti istraživanju materije. Započele su istraživanje prikupljanjem i pretraživanjem literature te proučavanjem izvorne pripovijetke autora Vladimira Nazora. Problem je predstavljala zahtjevnost pripovijetke koja je inače lektirni naslov viših razreda osnovne škole. Uslijedile su dileme i promišljanja oko načina kako ju približiti djeci predškolske dobi. Odlučile su je podijeliti u nekoliko cjelina kako bi djecu postupno upoznavali s tijekom priče, prateći njihove interese.

2. Uporaba lutke koja će djecu uvesti u pripovijetku

Odgajateljice su tehnikom suhog filcanja od vune izradile prvu lutku koju su djeca nazvala *beba Halugica*. Ta je lutka započela priču.

Napredovanjem priče djeca su otkrivala nove likove temeljem kojih su samostalno izrađivala lutke upoznavajući na taj način različite tehnike izrade lutaka (štapne, ginjol, plošne lutke, lutke sjena). Izrađene lutke omogućavale su djeci spontanu i otvorenu komunikaciju povezujući sva područja važna za djetetov razvoj. Lutke su postale prirodni dio svakodnevice. Djeca su svojim tijelom, različitim gestama i pokretima izražavala vlastite doživljaje i ideje.

Prilog 2. Lutka bebe Halugice koja započinje priču

Prilog 3. Bojanje tkanina, kaširanje i filcanje kao jedan od koraka pri izradi lutaka

Prilog 4. Djeca šiju i izrađuju lutke

3. Izrada rekvizita i scenografija uz osmišljavanje i oformljivanje dramskog centra

Područje bavljenja i istraživanja prošireno je na sve centre vrtića. Oformljen je dramski centar obogaćen brojnim rekvizitima kao i kazalište sjena u kojem su djeca mogla manipulirati lutkama sjena. U centru svjetla i sjena djeca su istraživala različite vodene efekte i koristili ih za daljnje stvaranje priče o Halugici. Animacija lutki svih veličina, oblika i vrsta postala je nešto čime su se djeca svakodnevno bavila.

Prilog 5. Animacija lutki u dramskom centru

Prilog 6. Manipuliranje lutkama u kazalištu sjena, izrada scenografije i rekvizita

4. Posjet gostujuće predstave *Gradskog kazališta lutaka iz Rijeke*

Djeca i odgajateljice ugostili su *Gradsko kazalište lutaka* iz Rijeke s predstavom *Mala sirena*. Cilj je, između ostalih, bio uočiti sličnosti *Male sirene* i *Halugice*. Stvaranje efekata u predstavi potaknulo je djecu na daljnja istraživanja i manipuliranja. Djeca su se družila s glumcima prije i nakon predstave, razgovarala s njima i postavljala bezbrojna pitanja. Počela su primjenjivati viđene dramske efekte s rastresitim materijalima (pijesak, voda i sl.) stalno nešto učeći i usvajajući.

Prilog 7. Stvaranje efekata rastresitim materijalima

5. Izrada prvih ilustracija za slikovnicu

Rastom i napredovanjem priče o Halugici počele su nastajati i prve skice za ilustraciju slikovnice. U početku su djeca Halugicu doživljavala kao vilu, a likovni radovi podsjećali na već poznate likove. Kasnije je doživljaj Halugice dobio potpuno novi smisao te su likovni radovi postali puno autentičniji. Kao rezultat cjelokupnog projekta, prema istoimenoj pripovijetci Vladimira Nazora, nastala je slikovnica *Halugica* prilagođena djeci predškolske dobi.

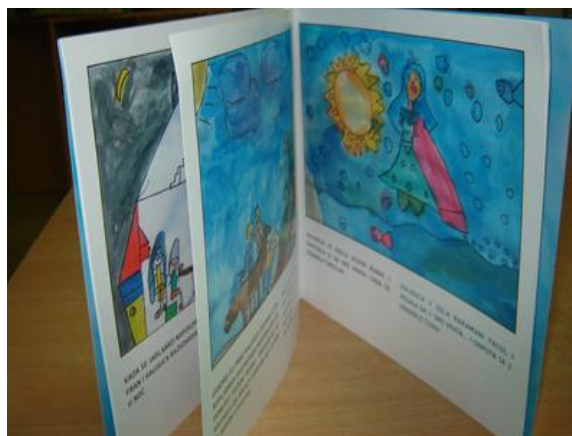
Prilog 8. Skice za ilustraciju, *Halugica prije i poslije*

Prilog 9. Gotove ilustracije

6. Prikupljanje sredstava za tisak slikovnice

U suradnji s roditeljima i ravnateljicom Vrčića dogovoreno je prikupljanje donacija potrebnih za tiskanje slikovnice. Prikupljanje sredstava trajalo je mjesec dana, a osigurana su sva potrebna novčana sredstva za tisak *Halugice*.

Prilog 10. Tiskana slikovnica Halugica

7. Svečana promocija slikovnice

Svečana promocija slikovnice održana je u Gradskoj vijećnici Grada Kastva na kojoj su prisustvovala i sudjelovala djeca dviju odgojno-obrazovnih skupina, autori slikovnice. Odgajateljice su kolažom videozapisa prikazale sve faze razvoja projekta *Halugica* uključujući izradu svih vrsti lutaka koje su sudjelovale u projektu, njihovu animaciju, dodatne efekte i kulise koje su izradila i stvarala djeca. Videozapis su snimale odgajateljice u nekoliko etapa, a sve su prizore animirala djeca.

Prilog 11. Svečana promocija slikovnice Halugica

8. Organizacija izložbe u centru Grada Kastva i knjižnici Grada Kastva

Sve ilustracije koje su pratile slikovnicu bile su izložene u centru Grada Kastva prilikom trajanja središnje kastavske kulturne manifestacije pod nazivom *Kastafsko kulturno leto 2017. godine*. Ilustracije slikovnice izložene su u knjižnici Grada Kastva zajedno s pratećim lutkama i kulisama.

Prilog 12. Izložba u centru Grada Kastva

9. Evaluacija projekta

Odgajateljice su po završetku projekta evaluirale isti i zaključile kako je pridonio zadovoljavanju dječjih interesa, potreba i razvoju djeteta kroz sve aspekte, naročito jezični i likovni. Omogućio je djeci dovoljno prostora za spontanu igru i samostalno istraživanje. Po završetku projekta djeca u skupinama obuhvaćenima projektom i dalje su nastavila s crtanjem sada već dobro im poznatih likova iz slikovnice o Halugici, prepričavanjem i dramatizacijom teksta. Razvidno je bilo iskazivanje zanimanja za čitanjem te povezivanjem drugih priča sa slikovnicom *Halugica*. Primijetile su da, i izvorni čakavci i nečakavci, rabe riječi i konstrukte koji su dijelom slikovnice i prepričavaju priču mlađoj djeci koja su naknadno došla u skupine. Naime, navedene riječi i konstrukte rabe vezano uz slikovnicu, ali i u slobodnom razgovoru, dakle, usvojili su ih i postale su dio njihova rječnika.

4.2. Slikovnica *Halugica* kao kruna projekta

Nakon uvida u razvoj projekta i njegove rezultate zaključujemo da slikovnica *Halugica* doista jest kruna projekta, kao rezultat u fizičkom smislu, ali i po svemu što ona objedinjuje: iniciranje projekta od strane djece temeljem iskazivanja interesa, prepoznavanje tih interesa od strane odgajateljica, primijenjenu književnost, jezik, likovnost, plastično oblikovanje i dramaturgiju koju su ostvarila djeca uz vodstvo odgajateljica, idiom, timski rad, toleranciju, zajedništvo, kreativnost, imaginaciju, gostoljubivost, prikupljanje i baratanje novcem, promoviranje, prezentaciju i izložbeni karakter. U njoj su i njome sadržana gotovo sva načela, vrijednosti i ciljevi *Nacionalnog kurikulumu za rani i predškolski odgoj i obrazovanje* (2014), ali što je važnije sve su navedeno usvojila djeca obuhvaćena projektom.

Uvidom u slikovnicu razvidna je dječja ilustracija, tekst na kastavskoj čakavštini i prijevod na standardni idiom (oba lektorirana), srednji format namijenjen predškolicima, velika tiskana slova, jedinstvo ilustracije i teksta te rječnik nepoznatih riječi. Zanimljivo je rješenje završnog dijela. Naime, originalna pripovijetka završava tragično, razdvajanjem zaljubljenih glavnih likova i smrću jednog od njih te doživotnom tugom drugog. Odgajateljice su ponudile nedefiniran završetak razdvajanja zaljubljenih u kojem *Halugica* doziva Jablanka koji ju ne može čuti, već samo čuje šum mora. Djeca, kojima su sretni završeci jedini mogući, imali su ideje kako bi/je sve moglo završiti. Stoga su ponudili četiri moguća sretna završetka.

Gledano sa stajališta zavičajnosti slikovnica je tekstovno temeljena na zavičajnom predlošku (autor je živio i djelovao na području Kastva, uključuje kastavske likove: kapitan kastafski i lokalne prilike) i pisana je zavičajnim idiomom.

Suvremena pedagoška teorija i praksa pretpostavljaju proces učenja krajnjem rezultatu. Iako je u ovom slučaju krajnji rezultat vrlo uspješan, prava vrijednost krije se u ponuđenim, potaknutim i usvojenim vrijednostima, vještinama, znanjima i sposobnostima tijekom trajanja projekta.

Slikovnica je dostupna kao suvenir Kastva te je uvrštena u katalog Sveučilišne knjižnice.

4.3. Zaključci i promišljanja o projektu

Ovaj je primjer dobre prakse odabran iz nekoliko razloga.

Halugica je, kada se bolje promotri, ishodište i završni produkt projekta, alfa i omega. Od nje je projekt krenuo (intrigantan i nepoznat naziv objekta koji je inicirao prilagodbu pripovijetke predškolskom uzrastu i jezičnim mogućnostima integrirajući zavičajni idiom) i ona je projekt završila (kao kruna projekta, materijalni reprezentant rada).

Prvenstveno je zanimljivo da je za poticanje zavičajnosti, kao važne vodilje u kurikulumu Vrtića i vrijednosti promovirane *Nacionalnim kurikulumom za rani i predškolski odgoj i obrazovanje* (2014), korištena izvorna pripovijetka pisana arhaičnim (umjetnički obojanim) književnim hrvatskim jezikom koja je potom sadržajno i lingvistički prilagođena konkretnoj djeci (uzimajući u obzir njihove interese, individualne sposobnosti, dob, mjesto življenja) te prevedena na zavičajni idiom. Kompleksnost se odlikuje i u činjenici da pripovijetka unatoč prethodno navedenoj jezičnoj barijeri, odnosno iako izvorno nije pisana zavičajnim idiomom, ipak sadrži elemente zavičajnosti (lik kastafskega kapitana i lokalne prilike). Njezin put prema postajanju poticaja za očuvanje zavičajnosti nije bio jednostavan i kratak. Tek nakon uspješnog završetka tog putovanja mogla je ispuniti svoju svrhu i (u potpunosti) postati poticajem za očuvanje zavičajnosti.

Tijekom projekta Halugica je, osim očuvanja zavičajnog identiteta, poticala i druge različite vrijednosti, sposobnosti, vještine i znanja od kojih izdvajamo lutkarstvo te izradu scenografije i rekvizita (šivanje, kaširanje, modeliranje, bojanje), proučavanje efekata rasutog materijala, manipulaciju lutkom, pripovijedanje, pričanje, govorenje, ilustriranje, imaginaciju, gostoljubivost i timski rad.

Projekt je djeci pružio iskustvo i osjećaj vrijednosti te ih obogatio kao osobe. Slikovnica je potaknula djecu da uz vođenje i pomoć odgajateljica nešto učine sami, rastu i razvijaju se na kognitivnom, motoričkom, tjelesnom, socijalnom i emocionalnom planu, da razvijaju maštu i igru te da se razvijaju kao ličnosti. Slobodno možemo zaključiti kako je Halugica bila prijatelj, suputnik i pomagač djeci na putu osobnog prosperiteta.

5. ZAKLJUČAK

Slikovnica je prva djetetova knjiga i startna pozicija za oblikovanje čitateljskog ukusa. Stoga valja biti posebno oprezan pri izboru slikovnice, procijene kvalitete teksta, likovnog aspekta, izbora tema, dobne adekvatnosti, utjecaja na kognitivni razvoj djeteta te različitih funkcija slikovnice s ciljem buđenja interesa i ljubavi prema dobroj knjizi.

Svaki se čovjek rodi na određenom mjestu, u određenoj sredini s određenim običajima. No, ne rađa se s ljubavlju prema tom istom mjestu, sredini, običajima. Naklonost, simpatija, ljubav i veza s navedenima se otkriva, uči (primjerom), razvija, njeguje i potom živi. U vremenu globalizacije nužno je zadržati zavičajnu posebnost i identitet.

Slikovnica kao poticaj za očuvanje zavičajnog identiteta završni je rad kojem je cilj prikaz mogućnosti poticanja očuvanja zavičajnog identiteta medijem koji je djeci blizak, primjeren uzrastu i zabavan, udruživanje ljubavi prema zavičaju (kao dijelu vlastitog identiteta) i ljubavi prema slikovnici (kao prvog čitateljskog materijala). Prvi se dio rada odnosi na teorijski prikaz slikovnice temeljen na recentnoj literaturi, s kratkim povijesnim pregledima vezanim uz određene elemente slikovnice poput tematike, teksta slikovnice i likovnosti. Posebno je obrađen njezin utjecaj na kognitivni razvoj djeteta kao i različite funkcije koje korespondiraju s potrebama odgoja djece predškolske dobi. Drugi dio rada bavi se zavičajem, zavičajnošću i zavičajnim identitetom na općoj razini, ali i s obzirom na načine implementacije u predškolski odgojno-obrazovni proces te se osvrće na konkretan kastavski zavičaj kroz povijest i danas te njegovanje istog. Treći, praktični dio prikaz je primjera dobre prakse koji ujedinijuje teorijske postavke navedene i obrađene u prethodnim poglavljima te prikazuje mogućnosti uporabe slikovnice kao poticaja za očuvanje zavičajnog identiteta.

6. LITERATURA

- Anić, V. (1998). *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi liber.
- Balić-Šimrak, A. i Narančić Kovač, S. (2011). Likovni aspekti ilustracije u dječjim knjigama i slikovnicama. *Dijete, vrtić, obitelj*, 17 (66), 10-12.
- Berak, S. (2017). Važnost slikovnice i njezin utjecaj na razvoj dječjeg govora. *Djetinjstvo i zavičajnost: jesu li u krizi?: 7. okrugli stol o zavičajnosti za djecu i mlade* (zbornik radova). Split: Gradska knjižnica Marka Marulića.
- Crnković, M. (1980). *Dječja književnost*. Školska knjiga: Zagreb.
- Crnković, M., i Težak, D. (2002). *Povijest hrvatske dječje književnosti: od početaka do 1955. godine*. Zagreb: Znanje.
- Čačko, P. (2000). Slikovnica, njezina definicija i funkcije. *Kakva knjiga je slikovnica*. Zagreb: Knjižnice grada Zagreba, 12-17.
- Diklić, Z., Težak, D., i Zalar, I. (1996). *Primjeri iz dječje književnosti*. Zagreb: Divič.
- Džafić, R. (2008). *Književnost za djecu 1 (žanrovi u književnosti za djecu)*. Bihać. <https://www.scribd.com/doc/219002550/%C5%BDanrovi-u-knji%C5%BEevnosti-za-djecu>. Pristupljeno 12. srpnja 2020.
- Gazdić-Alerić (2006). *Komunikacijska kompetencija u ranome razdoblju usvajanja jezika*. Lahor, vol.1. 99-101. <https://hrcak.srce.hr/10887>. Pristupljeno 12. srpnja 2020.
- Halačev, S. (2013). Zavičajni priručnici za učenike – put od zavičajnih do nacionalnih vrijednosti. U: *3. okrugli stol o zavičajnosti u knjigama za djecu i mlade: Baština Splitsko-dalmatinske županije u knjigama za djecu i mlade*, 19-22. Split: Gradska knjižnica Marka Marulića.
- Hameršak, M., i Zima, D. (2015). *Uvod u dječju književnost*. Zagreb: Leykam international.
- Hlevnjak, B. (2000). Kakva je to knjiga slikovnica? *Kakva je knjiga slikovnica: zbornik*. Zagreb: Knjižnice grada Zagreba.
- Hrvatski jezični portal, <http://hjp.znanje.hr/>. Pristupljeno 13. srpnja 2020.
- Jardas, I. (1994). *Kastavština: građa o narodnom životu i običajima u kastavskom govoru*, Rijeka: Naklada Kvarner: Kulturno-prosvjetno društvo Ivan Matetić Ronjgov.
- Jurdana, V. (2015). *Igri: Mala zavičajna čitanka*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile.

Kalčić, D. (2019). Stavovi roditelja i odgojitelja o implementaciji zavičajnosti u kurikulumu ustanova ranog i predškolskog odgoja u *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, Vol. LXV No. 1-2, 159-170.

Knjižnice grada Zagreba, <http://www.kgz.hr/hr/za-djecu-i-mlade/knjige-za-djecu-i-mladez/tematski-popis-problemskih-slikovnica/2027>. Pristupljeno 12. srpnja 2020.

Kos-Paliska, V. (1997). Likovni govor slikovnice. *Dječja knjiga u Hrvatskoj danas: teme i problemi*. Zagreb: Knjižnice grada Zagreba.

Majhut, B. i Zalar, D. (2008). Slikovnica. *Hrvatska književna enciklopedija*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.

Majhut, B., i Batinić, Š. (2017). *Hrvatska slikovnica do 1945*. Zagreb: Hrvatski školski muzej i Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Majhut, B., i Zalar, D. (2012). Slikovnica. U *Hrvatska književna enciklopedija*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.

Martinović, I. (2011). *Slikovnica kao poticajni materijal za leksički razvoj djece u trećoj godini života: doktorska disertacija*. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski Fakultet.

Martinović, I., i Stričević, I. (2011). Slikovnica: prvi strukturirani čitateljski materijal namijenjen djeci. *Libellarium*, IV, 1: 39-63. <<https://hrcak.srce.hr/92392>>. Pristupljeno 12. srpnja 2020.

Miljan, Z. (2013). Dječje radosti 19. stoljeća – slikovnica – edukativna dječja igračka. *Povijest u nastavi*, Vol. 21., No. 1., str- 1-21. <https://hrcak.srce.hr/120404>. Pristupljeno 12. srpnja 2020.

Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=4642>. Pristupljeno 12. srpnja 2020.

Mohorovičić, H. (2012). *Dijalektološki opis govora Rukavca* (diplomski rad). Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci.

Munić, D. (2001). *Jedno stoljeće Kulturno-prosvjetnoga društva Istarska vila Kastav*. Posebna izdanja Zbornika Kastavštine, knj. 5. Kastav: Grad Kastav.

Munić, D. (2002). *Kastav od najstarijih vremena do suvremenih dana*. Kastav: Zbornik Kastavštine X.

Munić, D. (1996). *Matulji od prvih tragova života do imena naselja*. Liburnijske teme, knjiga 9. Matulji.

Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj (2014). Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta. <https://www.azoo.hr/images/strucni2015/Nacionalni-kurikulum-za-rani-i-predskolski-odgoj-i-obrazovanje.pdf>. Pristupljeno 12. srpnja 2020.

Petrović-Sočo, B. (1997). *Dijete, odgajatelj i slikovnica: akcijsko istraživanje*. Zagreb: Alinea.

Puljak, L. (2011). Uloga zavičajnoga idioma u razvoju jezičnokomunikacijske kompetencije učenika mlađe školske dobi. *Časopis za hrvatske studije*, vol.7, 293-305.

Roller– Halačev, M. (1977). *Upoznavanje predškolske djece o okolinom*. Zagreb: Školska knjiga.

Rosandić, D. (1975). Za afirmaciju načela zavičajnosti u nastavi književnosti. *Zavičajna književnost u nastavi*. Žminj: Čakavski sabor.

Šepić-Bertin, F. (1996). *Povijest osnovne škole i vrtića u Rukavcu, Liburnijske teme*, knjiga 9. Matulji.

Šišinović, I. (2011). Odgojno-obrazovna vrijednost slikovnice. *Dijete, vrtić, obitelj*, br. 66 (zima), 8-9.

Školski rječnik hrvatskoga jezika (2012.) Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Školska knjiga.

Težak, S. (1996). *Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika 1*. Zagreb: Školska knjiga.

Verdonik, M. (2015). *Slikovnica- prva knjiga djeteta: nastavni materijal*. Sveučilište u Rijeci: UFRI.
https://www.ufri.uniri.hr/files/nastava/nastavni_materijali/Verdonik_Predavanja_za_web_SPK_D.pdf. Pristupljeno 12. srpnja 2020.

Zalar, D. , Kovač-Prugovečki, S. i Z. Zalar (2009). *Slikovnica i dijete: kritička i metodička bilježnica 2*. Zagreb: Golden marketing- Tehnička knjiga.

Zalar, D., Boštjančić i M., Schlosser, V. (2008). *Slikovnica i dijete: kritička i metodička bilježnica 1*. Zagreb: Golden marketing- Tehnička knjiga.

POPIS PRILOGA

Svi prilozi dio su dokumentacije Dječjeg vrtića Vladimir Nazor Kastav i projekta *Halugica*.

Ustupljeni su u svrhu pisanja ovog završnog rada.

Prilog 1. Dječji (radovi) prikazi zgrade vrtića i stereotipni prikaz vile

Prilog 2. Lutka bebe Halugice koja započinje priču

Prilog 3. Bojanje tkanina, kaširanje i filcanje kao jedan od koraka pri izradi lutaka

Prilog 4. Djeca šiju i izrađuju lutke

Prilog 5. Animacija lutki u dramskom centru

Prilog 6. Manipuliranje lutkama u kazalištu sjena, izrada scenografije i rekvizita

Prilog 7. *Stvaranje efekata rastresitim materijalima*

Prilog 8. Skice za ilustraciju, Halugica prije i poslije

Prilog 9. Gotove ilustracije

Prilog 10. Tiskana slikovnica *Halugica*

Prilog 11. Svečana promocija slikovnice Halugica

Prilog 12. Izložba u centru Grada Kastva

SAŽETAK

Slikovnica kao poticaj za očuvanje zavičajnog identiteta rad je kojem je cilj bio integracija slikovnice i zavičajnog identiteta kao bliskih dječjih prijatelja i pomagača u njihovu razvoju na svim razinama s posebnim naglaskom na zavičajne vrijednosti. Prvi se dio rada odnosi na slikovnicu koju se definira, raslojava prema tematici, tekstualnosti, likovnosti, njezinom utjecaju na kognitivni razvoj djeteta i prema različitim funkcijama. Drugi dio rada bavi se zavičajem, zavičajnošću i zavičajnim identitetom na općoj razini, ali i s obzirom na načine implementacije u odgojno-obrazovni proces te se osvrće na konkretan kastavski zavičaj i njegovanje istog. Treći, praktični dio obuhvaća teorijska ishodišta navedena u prva dva dijela u kojem su na primjeru dobre prakse prikazane mogućnosti uporabe slikovnice kao poticaja za očuvanje zavičajnog identiteta.

Ključne riječi: slikovnica, zavičajnost, zavičajni identitet, Kastav, Halugica

SUMMARY

A picture book as an incentive to preserve native identity is a work aimed at integrating picture books and native identity as close children's friends and helpers in their development at all levels with a particular focus on native values. The first part of the work refers to the picture book that is defined, layered by theme, textuality, art, its impact on the cognitive development of the child and according to different functions. The second part of the work deals with the homeland, the heritage and the native identity at the general level, but also considering the ways of implementation in the educational process and it also reviews on the particular Kastav native identity and its nurturing. The third, practical part includes the theoretical origins listed in the first two parts, and shows on a good practice example the possibility of using picture books as an incentive to preserve native identity.

Keywords: picture book, heritage, native identity, Kastav, Halugica